

TRABZON VİLAYETİ'NDE KANUN KAÇAKLARI (1856-1869)

*Dr. Mehmet Yavuz ERLER

Mevcut yasalara aykırı hareketle toplum düzenini bozmaya yönelik yarı organize grupların faaliyetleri eşkiyalık olarak tabir edilmiştir. Şüphesiz, Osmanlı Devleti 1856-1869 yılları arasında Trabzon Vilayeti haricindeki diğer vilayetler bünyesinde de eşkiyalık meselesi ile meşgul olmuştur. Eşkiyalığın oluşumu zuhur ettiği yörenin sosyo-ekonomik ve idari özelliklerine göre değişiklik arz etmektedir.¹

Sosyal açıdan etnik ve dini yapının oluşturduğu harmoni devletin buhran dönemlerinde zaman zaman zedelenmiş ve doğal olarak sosyal yapının zengin bir çeşitlilik arzettiği yörelerde suç grafiği yükselmiştir.²

Ekonomik buhran dönemleri de eşkiyalık suçunun oluşumuna zemin hazırlayan etmenler arasında yer almaktadır. Ticaret yollarının değişimi, taşımacılıkta meydana gelen teknik yeniliklerin işsiz bıraktığı meslek mensublarının ekonomik çöküşü ve iklime bağlı tarım ve hay-

* Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı, Öğretim Görevlisi.

1. Meclis-i Vâlâ'da, sancak ve eyalet meclislerinde çözüme bağlanamayan suçların yargılanması kapsamında ele alınan suçlar adam öldürme, hırsızlık ve eşkiyalık şeklinde belirlenmiştir. Anlaşılacağı üzere eşkiyalık adam öldürme ve hırsızlığın ötesinde bir suç unsuru olarak ele alınmaktadır. Musa Çadırcı, **Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları**, T.T.K.B., Ankara 1991, s.190.
2. 1829 yılında Yunan Krallığı'nın kuruluşu ile birlikte Ege ve Marmara yörelerinde bulunan rum halkın devlet aleyhtarı faaliyetlerinde artış tespit edilmektedir. Bu tarihlerde rum vatandaşlarının serbestçe Batı Anadolu'da seyahatleri casusluk yaparak halkı isyana teşvik etme endişesi nedeni ile yasaklanmıştır. "... Ahalinin asayişini sağlamak ve kimliği meçhul kişilerin gelişi güzel her tarafta dolaşmalarını önlemek için herkesin *mürur tezkiresi* bulundurması hususunda çıkarılan nizamnamenin herkese hatta yabancılarla da duyurulmasına dair kaime-i snaveri", BOA , BEO, Mektubi Kalemi Kataloğu (A.MKT.UM), Nr.21/97, 1260 H.

vancılık sektöründe meydana gelen ekonomik kötü gidişat dönemleri eşkiyalık faaliyetlerinin temelinde yatan bir diğer unsur olarak ele alınabilir.

İdari yapıda meydana gelen değişimlerin oluşturduğu otorite boşluğu ve devletin kontrol mekanizmasındaki zaafiyeti, yeni suç unsurlarına uygun ortamı sağlamaktadır.³ Hukuki yapılanmada beliren aksaklıklar da eşkiyalık faaliyetlerine cazip bir ortam sunabilmektedir. Eşkiyalık suçuna verilen cezaların ağırlığı doğal olarak eşkiyalık faaliyeti gösteren kanun kaçaklarının yakalanması ve teslim olması konularında daha çetin bir mücadeleyi zorunlu kılmaktadır.⁴ 1858 tarihinde yürürlüğe giren "Ceza Kanunu" şer'i hukukun gereği olarak uygulanan kısas ve diyet usulünü kısmen kaldırmış ve hukuki açıdan eşkiyaların, teslim olduktan sonra yargılanmaları daha ılımlı hale gelmiştir.⁵ Bununla birlikte daha sonraki yıllarda müsademe sonucu ele geçirilen eşkiyaların idamı uygulamasına devam edilmiştir.⁶

Trabzon Vilayeti'nde meydana gelen eşkiyalık faaliyetlerinin temelinde yatan sebeplerin tespiti yörenin sosyal yapısını oluşturan unsurların birlikteliğindeki oluşumu da meydana çıkaracaktır. 1856-1869 yılları arasında Trabzon Vilayeti'ni tesiri altına alan siyasi, ekonomik,

3. Tanzimat, Islahat Fermanı gibi uygulamalar ve mahalli idarecilerin görev değişimleri idari açıdan kaynaklanan otorite boşluğunu da gündeme getirmiştir. Örneğin, Erbaa Kazası idarecisinin halka yapmış olduğu zulüm neticesinde halkın idareye karşı hoşnutsuzluğu ve şikayetleri neticesinde kaymakamın Anapa'ya sürgün edildiği belirlenmiştir. **BOA, Cevdet Dahiliyye**, Nr.11400, Erbaa Voyvodasının 1234 R. tarihinde sürgüne tabi tutulduğunu bildirir hüküm.

4. 9 Ağustos 1858 yılında "Ceza Kanunname-i Hümayunu" adı altında daha kapsamlı yeni bir kanun yürürlüğe konuldu. 1810 tarihli Fransız ceza kanunu esas alınarak hazırlanan yeni kanun 1 Temmuz 1926 yılına kadar yürürlükte kaldı. Musa Çadırcı, **a.g.e**, s.206.

5. "1858 tarihli Ceza Kanunu ile, şer'i hukukun vaz' ettiği cezaî hükümler hukuken değilse bile, fiilen kaldırmak niyeti ile hareket etmiştir. şahsa karşı işlenen suçların cezaları olan kısas ve diyet cezaları dışında kalan diğer had cezalarını fiilen rafa kaldırarak uygulama dışı bırakmıştır. Halil Cin, "Tanzimat Döneminde Osmanlı Hukuku ve Yargılama Usulleri", **150. Yılında Tanzimat**, Ankara 1992, s.12.

6. Yalova'da iki Fransız kadını dağa kaldıran eşkiyalar rehinelere karşılığında fidye istemiştir. Eşkiya üyeleri daha sonra yakalanarak idam edilmiştir. **BOA, Yıldız Tasnifi, Sadaret Hususi, Maruzat Evrakı, (Y.A.Hus)**. Nr.355/39, 7.2.1314 Rumi (R.)

sosyal ve idari değişimler yörede meydana gelen eşkiyalık faaliyetlerinin sebep ve niteliklerini belirlemek amacıyla incelenecektir.

Trabzon Vilayeti, Kırım Savaşı döneminde, yörede meydana gelen statüko değişikliklerinden ekonomik ve sosyal açıdan etkilenmiştir.⁷ Karadeniz yöresinden Kırım Savaşı'na iştirak eden asker mevcudu hala bir muamma olmakla birlikte, yöreden savaşa iştirak eden askerlerin akibiyeti diğer bölgelerden savaşa gidip sağ olarak dönenlerden farklı olmadıkları tahmin edilmektedir. Örneğin, 1854 Kırım Savaşı'nda devletin yanında yer alan Zeybekler, savaş sonrası, ekonomik bunalımın artış göstermesi nedeniyle buldukları yörelerde eşkiyalık faaliyetlerinin artışı hızlandırmışlardır. 1860'larda Kırım Savaşı'ndan dönen zeybeklerin Ege bölgesinden geçen ticaret kervanlarına baskın düzenlemeye başladıkları ve yöre ekonomisini asayişsizlik nedeniyle buhrana sürükledikleri belirtilmektedir.⁸ Karadeniz yöresinde, Kırım Savaşı yıllarında, Ege Bölgesi'nde meydana gelen eşkiyalıkla ilgili gelişmelere suç artış grafiği açısından, benzer gelişmelerin mevcudiyetini öne sürmek mümkündür.

Kırım Savaşı esnasında 1855 tarihinde İngiliz komutanı William komutasındaki Kars'ın Ruslarca işgali Kafkaslarda Rus mevcudiyetini pekiştirmiş ve yöredeki müslüman halkın kitleler halinde Osmanlı sınırlarına göçünü hızlandırmıştır.⁹ Kafkaslarda baskıcı sistemini devam ettiren Rus işgali 1859 yılında Şeyh Şamil'in esir düşmesiyle Kırım ve Kafkasya'da bulunan müslüman toplulukların Osmanlı'ya sığınmalarına neden olmuştur. 1855-1865 yıllarında yoğunlaşan Kafkas ve Kırım halklarının göçü, 1866-1876 arasında da münferit olarak devam etti.¹⁰ Kafkas ve Kırım yörelerinden göçen halkın ilk yerleşim merkezleri

⁷ Kırım Harbi (1853-1856) yıllarında Karadeniz yöresinin haricinde bazı bölgelerde de buhranlar meydana gelmiştir. Örneğin, 1853 tarihinde Aydın Vilayeti'nden Kırım Savaşı'na 45.000 asker gönderilmiş ve savaş sonrası geri dönebilenlerin çoğunun sakat olması Aydın yöresindeki tarım uğraşısını sekticye uğratmıştır. Orhan Kurmuş, **Emperyalizmin Türkiye'ye Girişi**, Savaş Yayınları, Ankara 1982, s.74.

⁸ Sabri Yetkin, **Ege'de Eşkiyalar**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996, s.54-55.

⁹ Stanley Lane Puole, **Lord Stratford Canning'in Türkiye Anıları**, çev. Can Yücel, Yurt Yayınları 17, Ankara 1988, s.165.

¹⁰ Nedim İpek, "Canik Sancağı'nın Nüfusuna Dair Bir Değerlendirme", **Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, S.10, Samsun 1997, s.156.

Trabzon Vilâyeti sınırları olmuş ve Vilâyetin milletler mozaïği mahiyeti yeni ilavelerle zenginleşmiştir.

Trabzon yöresinde Kırım Savaşı sonrasında, ekonomik değişim de halkı etkilemiştir. Devletin ekonomik yapısında meydana gelen buhranlar doğal olarak halktan alınmakta olan vergilerin artışına da zemin hazırlamıştır. XIX. yüzyıl, ekonomik sebeplerden ötürü artış gösteren vergilerin affedilmesi doğrultusunda devlete yapılan müracaatlar hususunda gönderilen belgeler açısından oldukça zengindir. 1843 yılında Sivas Vilayeti dahilinde olmasına rağmen daha çok Karadeniz coğrafyası içerisinde yer alan Tokat Sancağı'na bağlı bulunan Tozkili nahiyesi halkından olan Rum ve Ermenilerin ağırlaşan vergileri hususunda Maliye Nezareti'ne gönderilen arzuhallerde, vergi miktarının düşürülmesine ve biriken vergi borçlarının affedilmesine dair talepler yer almaktadır.¹¹ 1851 tarihli bir diğer belgede Lazistan Sancağı halkının ağırlaşan vergi yükümlülükleri sebebiyle Rusya'ya iltica ettikleri ancak, politik mülteci sayılmadıkları için Rus makamları tarafından Osmanlı'ya iade edildiklerinden bahsedilmektedir.¹² Kırım Savaşı sonrasında Kafkas yörelerinden başlayan göç hareketi buralardaki nüfus kesafetini azaltmış ve Rusya'nın konsolos ve Ortodoks Papazlar vasıtasıyla Kuzey Anadolu'da yaptığı propogandalarla Ermeni ve Rum Osmanlı vatandaşları Kafkaslarda müslümanların boşalttığı bölgelere yerleştirilmeye çalışılmıştır.¹³ 1860'lı yıllarda Trabzon, Gümüşhane ve Sinop yörelerinde meskun bulunan Osmanlı vatandaşı Ermeni ve Rumlar devletin arttırdığı vergiler nedeniyle çareyi Rusya'ya göç etmede bulmuşlardır. Örneğin 1862 tarihinde Trabzon ve Karahisar-ı Şarki taraflarından 450 kadar hristiyan hanesi artan vergi ve toplumsal baskı nedeniyle Rusya'ya göç etmeye karar vermişlerlerdir.¹⁴ Ancak, Rusya'nın Osmanlı hristiyan göçmen halkını kıraç arazilere yerleştirmesi ve kötü yaşam şartları nedeniyle hristiyan halk Osmanlı Devleti'ne geri dönmüştür. Osmanlı Devle-

11. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Bâb-ı A'li Evrak Odası (BEO), Sâdaret Divanı Mektûbi Kalemi (A.DVN.MKT.), Nr.8/18, 1259.10.12., "Maliye Nazırı'na arzuhal".

12. BOA, İrade Hariciyye, Nr.3973, 19 Muharrem 1268, Lazistan Mutasarrıfı tarafından gönderilen " Tezkire-i Senavcri".

13. Ncdim İpek, "Canik Sancağı'nın Nüfusuna Dair Bir Değerlendirme", O.M.Ü.E.F.D., S.10, Samsun 1997, s.156.

14. BOA, İrade Meclis-i Vâlâ, Nr.21649, 26 Cemazielevvel 1279, "Tezkire-i Senavcri".

ti'nin geri gelenlere bıraktıkları arazilerini iade etmesi ve yerli halkın muhalefetine rağmen arka çıkması *gayr-ı müslim* halkın yöredeki mevcudiyetini devam ettirmesine zemin hazırlamıştır.¹⁵

Karadeniz bölgesinin ekonomik açıdan kötü gidişatının temel sebebi yörede meydana gelen siyasal mücadelelerle yakından ilgilidir. 1774'te imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması, Karadeniz ticaret ve deniz taşımacılığında Osmanlı tekeline son vermiştir. Rusya'ya verilen ticari ayrıcalıklar kısa süre sonra diğer Avrupa devletlerine de uygulanmıştı. İlk olarak 1784'de Avusturya, ardından 1799'da İngiltere ve 1802'de Fransa, Karadeniz sularını, ticari olarak, kullanma hakkını elde ettiler. Böylelikle müslümanlar ticaretteki egemen konumlarını Rus kıyı kentlerinde yerleşmiş Osmanlı Rum tüccarlara terketmek zorunda kaldılar.¹⁶

1830'lu yıllarda Doğu-Anadolu yöresinde ve Osmanlı-İran sınırında yerleşmiş bulunan Kürt aşiretleri Trabzon-Tebriz kervanlarına verdikleri baskınlarla Trabzon ticaretine darbe indirmekte ve Karadeniz ekonomisini bloke etmekteydiler.¹⁷ Doğu-Anadolu yöresindeki eşkiyalığın oluşum nedeni Fahrettin Tızlak tarafından yöreden elde edilen değerli madenlere ve bu madenlerin ekonomik değerlerinin cazibesine dayandırılmaktadır.¹⁸ Robert Anhegger ve Neşet Çağatay'ın da savdukları bu tezin doğruluk payı yöredeki eşkiyalık olaylarını izahta oldukça yüksektir.¹⁹ Ancak, yörenin coğrafi açıdan ticari avantajları da gözardı edilmemelidir. Örneğin, 1834 yılında 680 deve yükü Avrupa

15. BOA, *İrade Meclis-i Vâlâ*, Nr. 21649, 26 Cemazielevvel 1279, (Giresun'un Köknarlı nahiyesinden göçen Rum halkın fındık bahçelerine el koyan yerli halk göçmenlerin geri dönmeleri üzerine gasbeddikleri araziye eski sahiplerine iade etmekte tereddüd gösterince devlet müdahale etmiş ve araziler sahiplerine teslim edilmiştir.) "Layiha".

16. A.Üner Turgay, "Trabzon", *Doğu Akdeniz'de Liman Kentleri*, T.V.Y. yay., İstanbul 1994, çev. Gül Çağalı Güven, ss.46-47.

17. A.Üner Turgay, a.g.m., s.49.

18. Fahrettin Tızlak, "XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısı ile XIX. Yüzyılın ilk Yarısında Yukarı Fırat Havzasında Eşkiyalık Hareketleri", *Bellefen*, cilt.LVII, S.220, (Aralık 1993), Ankara 1994, T.T.K.B., s.755.

19. Bkz. Robert Anhegger, *Beitrag zur Geschichte des Bergbaus im Osmanischen Reich I Europäische Türkei*, Bd. 1. İstanbul, 1943, s.42.; Neşet Çağatay, *Osmanlı Devleti'nde Maden İşletme Hukuku*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Basılmamış Doktora tezi, Ankara 1942, s.42.

ticaret eşyasından oluşan bir kervanın 452 deve yükü eşyası eşkiyalar tarafından Trabzon-Tebriz güzergahında çalındı. Erzurum Valisi soyguncuların yakalanması için gayret sarfettiyse de başarılı olamadı.²⁰ Karadeniz ekonomisi ve ticareti, İran pazarına giden güzergahda yer alan bölgelerin asayişinden de etkilenmekte idi. Asayişsizlik ortamı doğal olarak ticari faaliyetleri aksatmakta ve Trabzon'un ticaret hacminin ge- rilemesine neden olmaktaydı.

1830'lu yıllarda teknolojinin kolaylaştırdığı yeni ulaşım ve nakliyat vasıtalarının devreye girmesi de Karadeniz ticari ve ekonomik hayatını olumsuz yönde etkilemiştir. 1836 tarihinde ilk olarak bir İngiliz şirketine ait olan ilk buharlı gemi İstanbul-Samsun-Trabzon hattında çalışmaya başlamıştır. 1837 yılında aynı hatta kurulan bir Osmanlı buharlı gemi şirketi faaliyete başladı. Kısa bir süre sonra da, Avusturyalı, Fransız ve Rus şirketleri de Trabzon hattını işletmeye açtılar.²¹ Bu durum buharlı gemilerle rekabet edemeyen yelkenli gemilere sahip yöre halkını etkiledi. Yelkenli gemilerin sahiblerinin çoğunlukla Rum olması, yöre halkının tepkisinin de sınırlı kalması sonucunu doğurdu. Hükümetin yöre yelkencileri için köklü çözüm getirmede kayıtsız kalışı yelkenli gemi sahiplerini yalnız bıraktı. Kırım Savaşı akabinde Rum yelkenli gemi sahipleri, Rusya'nın hakimiyetindeki Karadeniz'in kuzey kıyılarındaki küçük limanlar arasında Rus bandırasıyla tahıl taşımacılığı yaparak bir müddet daha varlıklarını devam ettirdiler. Ancak, sonraki yıllarda ekonomik buhran ve vapurlu gemilerle rekabette çaresiz kalan yelkenli sahipleri Yunan bandırası altında Ege Adaları ile İzmir ve Selanik arasında nakliyeciliğe devam ettiler. Böylece ekonominin tesiri altına aldığı yöre Rumlarından denizcilikle uğraşanların önemli bir kısmı yerleşim mntıklarının değiştirdiler. Müslüman yelkenli sahipleri az sayıda olmaları nedeniyle yöredeki varlıklarını hiç te kârlı olmayan kömür, kereste ve kum gibi nakliyat sahalarında devam ettirdiler.²²

Kırım Savaşı öncesi 1838'de İngiltere ile yapılan ticaret antlaşması İngiliz tüccarlarına uygun gümrük imkanları sununca, Osmanlı hükümetinin tarım ürünleri üzerindeki tekeli kalkmış oldu. İç bölgesi küçük

20. A. Üner Turgay , a.g.m. , s.49.

21. a.g.m. , s.55.

22. a.g.m. , s.59.

olan Trabzon'da bu gelişmelerin yerel ihracat üzerindeki etkisi sınırlı kaldı. Ancak, bazı Osmanlı limanları, örneğin iç bölgesinin ürünlerinin doğal bir çıkış noktası olan Samsun, son derece yoğun bir tarım ürünleri ticaretine sahip oldu.²³ Böylelikle Orta-karadeniz yöresi gelir açısından cazib hale gelen tarımcılık sayesinde ekonomik açıdan buhranlı dönemlerden, kıtlık yılları haric, uzak kaldı. 1846'dan sonra İngiltere, Fransa ve diğer Avrupa ülkelerinin ticareti kısıtlayıcı tahıl yasalarını kaldırması üzerine, Avrupa'nın Samsun'a ve mısır üreten bölgelerine yönelik ilgisi daha da yoğunlaştı ve ihracat hacminin artışına neden oldu.²⁴ 1860'lı yıllarda Trabzon Limanı'nın ihracat hacmi gerilerken Samsun, Giresun Rize gibi mısır ve tahıl tarımının verimli olduğu yörelerde ki limanlar ticaret gelirlerini arttırarak yöre ekonomisini ayakta tuttular.²⁵

1855 Kırım Savaşı , suni olarak Trabzon ticaretini canlandırdı. 1856 yılında Rus limanlarına uygulanan amborgo nedeniyle Avrupa mallarının uğrak yeri Trabzon Limanı olmuştı. Savaştan sonra 1856 ve 1860 yılları arasında Trabzon'un yıllık ihracat ve ithalatı artış kaydetti.²⁶ Ancak, Kırım Savaşı'nın Trabzon yöresine sağladığı avantajlar savaş sonrasında yabancı elçiliklerin diplomatik faaliyetleri nedeniyle kaybedilmeye başlandı. Hükümet ilk olarak 1861'de İngiltere ve Fransa'yla, ardından 1861 ve 1862 yıllarında Avusturya, Rusya, Belçika, İtalya, İspanya, Danimarka, Prusya ve A.B.D. ile ticaret düzenlemelerini daha da serbestleştiren anlaşmalar imzaladı. 1869'da açılan Süveyş Kanalı Hindistan'la bağlantıyı kurmuş ve Hindistan üzerinden çıkıp Trabzon'a ulaşan ticaret yolunun stratejik önemini sona erdirmişti. Trabzon, İran pazarının sunduğu imkanlardan yararlanmakla yetinmek mecburiyetinde bırakılıyordu. Ancak, Rusların Avrupa-İran transit ticaretinin yönünü kendi topraklarına çevirme çabası, Poti ve Tiflis arasındaki demiryolunun 1872 sonlarında tamamlanmasıyla doruğa ulaştı. Rus hükümetinin ve Hazar Denizi'nde işleyen Rus gemilerinin desteğiyle, Tiflis Demiryolu şirketi İranlı tüccarlara ihracat için daha ucuz ulaşım imkanı

23. a.g.m., s.55-56.

24. Emine Kıray, *Osmanlı'da Ekonomik Yapı ve Dış Borçlar*, İletişim Yayınları, İstanbul 1993, ss.72-73.

25. A.Üner Turgay a.g.m. , s.62.

26. a.g.m., s.57-58.

sağlıyarak, gemilerle Avrupa'ya gönderilecek ihraç mallarını Tiflis yoluyla Poti Limanı'na çekmeyi başardı.²⁷

Ekonomik açıdan, 1854 Kırım harbi sonrasında, 1869 yılındaki Süveyş Kanalı'nın Karadeniz ekonomisi üzerindeki olumsuz etkilerine rağmen, 1872 senesine kadar bir buhran döneminden söz etmek mümkün gözükmemektedir. Hatta 1847 Avrupa tahıl ihracatını kısıtlayıcı yasal müeyyideler ortadan kalkınca yöre ekonomisi genel itibariyle canlanmış ve kıtlık dönemleri haricinde ekonomik zenginliğini sürdürmüştür. Kıscası ekonomik açıdan yöre halkını etkileyen en önemli unsur hükümetin arttırdığı vergiler olmuştur. Vergilerin artışıdaki en büyük etken Kırım Savaşı'nın arttırdığı askeri harcamalar oluşturmıştır.

Tablo I: Bütçe masraflarına ait tablo (kuruş), 1854-1862.²⁸

| Mali Yılı | Askeri Harcama | Toplam (Kuruş) |
|-----------|----------------|----------------|
| 1853-54 | 312.465.705 | 779.117.205 |
| 1856-57 | 329.806.500 | 929.362.500 |
| 1857-58 | 382.114.103 | 1.131.580.000 |
| 1858-59 | 460.935.190 | 1.200.665.935 |
| 1859-60 | 494.636.123 | 1.367.198.204 |
| 1860-61 | 503.454.214 | 1.311.636.964 |
| 1861-62 | 525.382.752 | 1.393.407.544 |

Bütçe giderlerinde 1854 senesi sonrasında görülen askeri harcamaların temelini Kırım Savaşı ve sonrasında meydana gelen ülke içindeki kaos ortamı oluşturmaktaydı. Ne var ki, 1858-1860 yılları arasında bütçede meydana gelen 60.000.000 kuruşluk idari sahada yapılan masraf artışı ve 70.000.000 kuruşluk transfer masrafları askeri harcamaları geçecektir.²⁹ Bu artışta hiç şüphesiz 1860'larda Kırım ve Kafkas yörele-

27. a.g.m., s. 60-61.

28. Tevfik Güran, *Tanzimat Döneminde Osmanlı Maliyesi: Bütçeler ve Hazine Hesapları (1841-1861)*, T.T.K.B., Ankara 1989, s.24.

29. a.g.e., s.24.

rinden göçen halka hükümetin idari açıdan yapmış olduğu yardımların payı büyüktür. Örneğin 1861 senesinde Mesudiye Kazası Hurşidabad köyünde bulunan Kafkas göçmenlerinden İshak Bey, Besilbey ve Kabartay Kabilelerine fukara yardımı adı altında maddi açıdan hükümetin yardımcı olduğu belgelenmiştir.³⁰ Ekonomik yapıdaki statüko Kafkas göçmenlerinin gelişi ile bozulmuş ve gelir dağılımında doğal olarak dengesizlik ortaya çıkmıştır. Bu dengesiz ekonomik dağılım yine hükümetin müdahalesiyle asgari seviyede tutulmaya gayret edilmiştir. Yöre ihtiyacı olan mali harcamalar ekonomik yapı gereğince yörenin mal sandıklarından karşılandığı için bölgeden alınan vergi geliri de yükseliş kaydetmiş ve yerli halkı özellikle tarım arazisinde istihdam edilen kesimi olumsuz olarak etkilemiştir. Trabzon Vilayeti'nde ekonomik açıdan ehemmiyetli bir değişimin söz konusu olmadığı 1856-1869 yıllarında meydana gelen eşkiyalık olaylarının mali nedenlerden ötürü olmadığı sonucunu gündeme getirmektedir. Yöredeki vergi artışından en çok etkilenen hristiyan kesimin göç etmesi ve eşkiya elemanlarının bu dönemde çoğunlukla müslüman olmaları ekonomik yapının etkilediği insanların yörede çareyi eşkiyalık yapma yolunda aramadıklarının ıspatı olsa gerektir. Ancak 1856 tarihli Rize Kazası'nda meydana gelen eşkiyalık hadisesini vergi nedeniyle meydana gelen eşkiyalık olarak nitelendirebiliriz.

İdari ve sosyal açıdan meydana gelen hataların tek müsebbibi ise hükümettir. 1856-1869 yıllarında meydana gelen eşkiyalık faaliyetlerinin özellikle kanun kaçaklarının oluşturması ve yöredeki idari taksimat-taki boşlukların uygun eşkiyalık ortamı oluşturması nedeniyle Trabzon yöresinde meydana gelen asayiş zedeleyici kötü gidişatın esas sebebini hükümetin uygulamalarına ve yanlışlıklarına dayandırmak mümkündür.

Ağustos 1834'den başlanarak Osmanlı büyük şehirlerinde "Redif-i Asakir-i Mansure" adı altında yeni bir ordu kurulmaya başlanmıştır.³¹ Redif teşkilatı, büyük bir kitleyi uzun süre silah altında tutmadan, askerlik çağına gelmiş olanları kendi bölgelerinde az masrafla kısa aralıklarla eğiterek savaş anında işe yarayacak yeterli asker bulma amacı ile kurul-

³⁰ BOA, Maliye Masarifat Defterleri (ML.MSRF.), Nr.16169, 1278 Hicri (H.)

³¹ Musa Çadırcı, "Anadolu'da Redif Askeri Teşkilatının Kuruluşu", A.Ü.D.T.C.F., Tarih Araştırmaları Dergisi, C.VIII-XII, (1975), ss.63-75.

muştur. Ayrıca, barışta iç güvenliğin sağlanması gibi konularda da bu birliklerden yararlanılmıştır.³²1843 yılında yapılan düzenleme ile mevcut redif birlikleri devamlı orduya katıldı. Askerlik süreye bağlandı. Beş yıllık fiili yedi yıllık redif olarak hizmet görme kuralı kondu.³³ Her yılın Mart ayı başında Osmanlı ordusundaki mevcut askerinin beşte biri terhis edilerek, yerlerine *kur'a* ile yenileri alınmaya başlanmıştır.³⁴ Redif devresi 1869 tarihine kadar 26 ile 32 yaş arası olarak belirlenmişti.³⁵ 1869 yılında Hüseyin Avni Paşa, serasker olduktan sonra, orduda yeni bir düzenleme yapmış ve askerlik süresi 20 yaşından 40 yaşına kadar uzatılmıştı; 20 yıllık askerlik süresinin altı yılı nizamiyede, altı yılı redif ve sekiz yılı mustahfiz hizmetine ayrıldı. Altı yıllık nizamiye süresinin dört yılı orduda, iki yılı ihtiyatta geçecekti.³⁶

Osmanlı vatandaşı müslüman erkek nüfusu, idarenin askerlik hususundaki baskısı nedeniyle bunalmaya başlamıştı. 1843 öncesi askerlik kanunlarındaki düzensizlik giderilmiş ancak bu defa da kanunların ağır askerlik yükümlülüğü ile karşı karşıya kalınmıştı. 1846'da Kur'a Kanunu yayınlanarak buna göre asker alımına geçildi. Bununla birlikte sorunlar da görülmeye başlandı. Kur'a meclislerinin sağlıklı çalışmaması, bütün ülkede genel bir nüfus sayımının yapılmamış olması, adam kayırma, rüşvet vererek muaf tutulma gibi olaylarla sık sık karşılaşılmaya başlandı. Özellikle müslüman olmayanların nasıl askerlik yapacakları konusu uzun süre gündemde kaldı. Bir ara bunlardan deniz kuvvetlerinde yararlanma yoluna gidildiyse de daha sonra bedel ödemeleri ilkesi benimsenerek sorun kısmen çözüldü.³⁷

32. Musa Çadırcı, "Osmanlı Ordusunda Yeni Düzenlemeler (1792-1869)", **Birinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri II**, Ankara 1983, s.93.

33. **a.g.m.**, s.95.

34. Musa Çadırcı, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Askeri Almada Kura Usulüne Geçilmesi"-1846 Tarihli Askerlik Kanunu-, **Askeri Tarih Bülteni**, Şubat 1985, s.60.

35. Mehmet Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I**, C.3, M.E.B., İstanbul 1971, s.21.

36. Musa Çadırcı, **a.g.m.**, s.62.

37. Musa Çadırcı, **a.g.e.** (Tanzimat'ın uygulanmasında...), s.296.

1851 tarihinde olduğu gibi münferid olarak kur'a maddesi dolayısıyla yurtlarını terkedenler³⁸, 1856 tarihinden itibaren ülke hududları dışına çıkış imkanları kapanınca kanun kaçağı konumuna düşmüşler ve bu gibi insanların biraraya gelmeleriyle meydana gelen çeteler yöredeki eşkiyalık olaylarının artışına sebebiyet vermiştir.

18 Haziran 1844 tarihinde Zaptiye Teşkilatı'nın kuruluşu ve köklü bir sistem olan tımarlı sipahi uygulamasına son verilmesi ülkenin iç güvenliğinde bir bocalama devresi geçirilmesine neden olmuştur.³⁹ 1840'larda önemsiz boyutlarda bulunan Trabzon Vilayeti polis gücü, ihtiyaç zuhur etmiş olacak ki, 1860'a gelindiğinde bir müfettiş, iki yardımcı ve 160 zaptiyeden oluşmaktaydı. Ayrıca, 1859'da kentin tek hapisanesi onarıldı ve genişletildi.⁴⁰

İdari yapının iç güvenliği temin için altyapı çalışmalarını tamamlamadan gerçekleştirme yoluna gittiği reformları zamana ihtiyaç duymaktaydı. Uygulamaya konulan reformların gerçekleşmesi sürecinde meydana gelen boşluk yörede Kırım Savaşı öncesi ve sonrasında gündeme gelmeye başlayan asker kaçakları için uygun ortam hazırlamıştı. Yeniden yapılanmanın kanun kaçağı durumuna getirdiği yöre askerlik mükellefleri idari boşluktan yararlanarak eşkiyalık yapmaya başlamış ve yöre halkını huzursuz etmişlerdir.

İdari açıdan vilayetlerin sınırlarında meydana gelen değişimler; geniş vilayet sınırlarının, vilayet merkezindeki devlet otoritesinin taşra sancaklara ulaşmada gecikmelere sebep olması gibi dezavantajları vardı. Bu durum da eşkiya ile mücadelede güvenlik güçlerini pasivize etmekteydi. 1846-47'de yapılan düzenleme ile Trabzon Eyaleti, merkez sancağı, Karahisar-ı Şarki (Şebinkarahisar), Canik, Gönve ve Batum sancaklarından oluşmakta idi. Bu idari bölünme ufak tefek değişiklikler ile XIX. yüzyılın sonuna kadar sürmüştür. Ancak Batum Sancağı'nın adı 1852'de Lazistan olarak değiştirilmiş, Batum'un Ruslara bırakılmasından sonra sancak merkezi Rize'ye taşınmıştır. Canik Sancağı bazen mutasarrıflık olarak idare edilmişse de genelde Trabzon Vilayeti'ne bağlı kalmıştır. 1867'de yapılan düzenleme ile Trabzon Vilayeti dört sancaktan oluş-

38. BOA, İrade Hariciyye, Nr. 3973, 19 Muharrem 1268, "Tezkire-i Senaveri".

39. Musa Çadircı , a.g.e. (Tanzimat'ın uygulanmasında ...), s.297.

40. A.Üncü Turgay, a.g.m., s.68.

muştur. 1877'de Canik müstakil mutasarrıflık olunca sancak sayısı üç'e düşmüştü. 1892'de Canik yeniden vilayete bağlanmıştır.⁴¹

Vilayet sınırlarının geniş bir alanı kapsamaması merkezi otoriteyi zayıf düşürmekte ve eşkiya ile mücadelede ısrarlı bir takibatı da sekteye uğratmaktaydı. Yörede 1860 senesinde Canik Sancağı'na bağlı Çarşamba Kazası'nda etkili olan İçelli oğlu Ali adlı eşkiyanın ve yandaşlarının Sivas'a bağlı Erbaa Kazası'na sığındıkları ve buradan Trabzon Vilayeti dahiline gelerek eylem yaptıkları anlaşılmaktadır.⁴² 1847 tarihinde de Sivas Vilayeti sınırları dahilinde olduğu anlaşılan Erbaa Kazası gerek Trabzon, gerekse Sivas vilayetleri merkezinden uzakta bulunması sebebiyle merkezi idarenin etkisiz olduğu bir bölge olarak konuşlanmıştır.⁴³ Vilayet merkezlerinin kontrolünden uzak bölgelerde mahalli zabtiye kuvvetleri etkili olamamakta ve vilayet hududlarını terkeden eşkiyanın takibatı yerel güvenlik güçleri tarafından ikinci bir emre kadar mümkün olamamaktaydı. Örneğin 1856 tarihinde Rize Kazası yöresinde eşkiyalık yapanlar Erzurum Vilayeti'ne bağlı İspir yöresine kaçmakta ve Trabzon Vilayeti hududunu terkettikleri için takibatları gereğince yapılamamış ve

41. Yönetim birimlerinin ayrıntılarına inildiğinde Trabzon Vilayeti sınırlarının 1855-1856 yıllarında 5 sancaktan ibaret bir alana sahip olduğu belirlenmiştir. *Trabzon Livası* (Merkez Sancak): Trabzon ve merkeze bağlı nahiyeleri, Akçaabad, Görele, Sürmene, Of, Rize, Keşab, Maçka ve iki Vakf-ı Kebir kazalarını kapsıyordu. *Canik Livası* ; Samsun, Bafra, Alaçam, Kavak, Çarşamba, Akçay, Ünye, Fenares, Fatsa, Ayvacık, Ökse, Nahiye-i Meydan ve Serkeş'ten ibaretti. *Ordu Livası* ; Ordu merkez, Bolman, Ebü'l-hayr (Nahiyeleri Perşembe ve Yakubbey'le birlikte), Aybastı, Kırmacı, Akköy, Pazarsuyu, Karakuş, Ulubey, Nahiye-i Piraziz, Nahiye-i Ağrıvasıl, Elmalı ve Nahiye-i Tonya'dan oluşmakta idi. *Karahisar-ı Şarki Livası* ; Karahisar-ı Şâbin, Yakacık, Akşehir-i Abad, Tamzara nahiyeleri, Suşehri nahiyesi, Koyulhisar, İskefsar, Milas, Sis-i Orta, Uludere, Maden-i Erbaa kazalarından ibaretti. *Gümüşhane Livası* ; Gümüşhane, Aşağı ve Yukarı Kürtün, Yağmurderesi, Kelkit, Tirebolu, Değlis, Nahiye-i Gövezid, Konas'tan oluşmaktaydı. *Lazistan Sancağı* ; Batum, Gönye ve Hopa, Arhavi ve Vehipe, Atina, Hemşin, Çürüksu, Acara-yı Ulya, Acara-yı Sufla, Nahiye-i Ardeşen, Livane-i Sufla (Vartan) kazalarını kapsıyordu. 1863-1864 yıllarında Trabzon Vilayeti'nin dört sancağı ve bu sancaklara bağlı 77 kazası vardı. Bu sırada Canik Livası'nın 18 kazası bulunuyordu. Bkz. Musa Çadırcı, "19. yy. 2. Yarısında Karadeniz Kentleri (Trabzon ve Samsun)", *İkinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri (Uluslararası I)*, Samsun 1990, ss.16-17.

42. BOA, *İrade Meclis-i Vâlâ*, Nr.19276, 8 Safer 1277, "Meclis-i Vâlâ Mazbatası".

43. BOA, Sadaret Mektubi Deavi (A.MKT.DVN), Nr.7/24, 1264.5.15.

eşkiyanın berteraf edilmesi bir hayli zaman almıştı.⁴⁴ Yöredeki vilayet sınırlarının genişliği nedeniyle ortaya çıkan otorite eksikliğine bir diğer örnek de 1869 tarihinde Gümüşhane Sancağı'na bağlı Şiran yöresinde faaliyet gösteren ve takibata uğradığında Erzincan ve Karahisar-ı Şarki yörelerine giderek eşkiyalığını devam ettiren Deli Paşo adlı eşkiyayı örnek verebiliriz.⁴⁵ Eşkiyalık faaliyetlerinin merkezi otorite boşluğundan kaynaklandığı Osmanlı idarecileri tarafından tesbit edilmiş olacak ki, bazı dönemlerde idari taksimatta güvenlik gerekçe gösterilerek yeniden sınırlar belirlenmiştir. Mesela, 1873 tarihinde Amasya Sivas Vilayeti'nden ayrılarak kısa bir süre için Canik Sancağı'na bağlanmıştır.⁴⁶ Böylesi bir kararda Amasya Sancağı bünyesinde 1865 tarihinden itibaren artarak devam eden Görgi, Havza ve Merzifon kazalarındaki eşkiyalık faaliyetlerinin önemi büyük olsa gerektir.⁴⁷ 1872 tarihinde Sivas ve Giresun güzergahında bulunan yolun emniyetinin sağlanabilmesi amacıyla Refahiye adlı bir kasaba teşkil edilmiştir.⁴⁸ Devletin diğer bölgelerinde de benzer türden uygulamalara raslamak mümkündür. Örneğin Çankırı dahilinde asayiş nedeniyle bir köy inşa edilmiştir.⁴⁹

Trabzon Vilayeti dahilinde 1856-1869 yılları zarfında meydana gelen eşkiyalık olaylarının temel unsurunun bölgedeki idari yapının yetersiz oluşu ve merkezin askerlik hususunda çıkarmış olduğu pürüzlerde aramak daha akılcı bir yol olarak gözükmektedir.

Devletin yörede meydana gelen yasadışı eşkiyalık faaliyetlerinin kaynağını tesbit etmede ve eşkiya ile yöre imkanlarını kullanarak mücadele etmede başarılı olup olmadığını izah etmek için eşkiyalık faaliyetlerinin tesbiti öncelik arz etmektedir. Kronolojik olarak bu dönemde meydana gelen eşkiyalık faaliyetleri şu şekilde sıralanabilir.

44. BOA, *İrade Dahiliye*, Nr.23412, Cemaziyelevvel 1272, "Arıza-i Çakeriyye", Vali-i Esat Trabzon.

45. BOA., *İrade Dahiliye*, Nr.41391, 18 Mayıs 1285, "Telgrafname", Esad Muhlis'den Dahiliye Nezareti'ne.

46. BOA, Maliyeden Müdevver (ML.MDV.), Nr.19765, 1287-1290.

47. BOA, *İrade Dahiliye*, Nr. 37768, 2 Receb 1282, "Tezkire-i Senaveri"

48. BOA, *İrade Şura-yı Devlet*, Nr.1016, 1289 H.

49. BOA, *İrade Şura-yı Devlet*, Nr.992, 1289 H.

1- **1856 Rize Kazası Eşkiyası** : Rize Kazası'na bağlı *Kura-i Seba'a* adlı bölgede bulunan halkın vergi yükümlülüklerini ödemedikleri ve yöre ileri gelenlerinden Ekşioğulları sülalesinin etrafta bulunan yöre halkından savunmasız ve fukara olanlara saldırarak ırz ve namuslarına tasallut edip cinayet işledikleri mahalli idare tarafından tesbit edilmiştir. Yörede cereyan eden uygunsuzluğun ortadan kaldırılması için güvenlik güçleri gönderilmiş ancak bölgenin sarp ve dağlık olması, eşkiyaların Erzurum Vilayeti'ne bağlı İspir Kazası'na kaçmaları takibatın sonuçlandırılmasına engel olmuştur.⁵⁰

Rize Kazası Müdürü Mehmed Beğ, idari taksimatın neden olduğu aksaklıkları ortadan kaldırmak için eşkiya takibatında Erzurum Vilayeti Valisi Vecihi Paşa ile işbirliği yapma yoluna gitmiştir. Telgrafla hız kazanan haberleşme imkanı sayesinde ve ortaklaşa alınan karar gereğince Erzurum Vilayeti'nden İspir Kazası yöresine ve Rize Kazası'ndan da *Kura-i Seba'a* mıntikasına askeri kuvvet gönderilmiş ve iki taraftan sıkıştırılan eşkiya ele geçirilmiştir. İspir Kazası'nda ele geçirilen eşkiyanın yargılanmak üzere Rize Kazası'na sevk edildikleri ve davacıların bu yöredeki mahkemelere başvurdukları Trabzon Valisi Esat Bey tarafından hükümete bildirilmiştir.⁵¹

2- **1860 Ordu Sancağı Eşkiyası** : Ordu Sancağı bünyesinde *kura'a* ve *redif* firarileri (asker kaçakları) biraraya gelerek eşkiyalık yapmaya başlamış ve mahalli idareyi acilen önlem almaya mecbur bırakmıştı. 1859'dan beri yerel imkanlarla sürdürülen mücadele başarıya ulaşmayınca Meclis-i Vâlâ ve Maliye Nezareti'ne müracaat edilerek gerekli destek talebinde bulunulmuştu. Meclis-i Vâlâ'nın olumlu tutumu ve Maliye Nezareti'nin onayı ile özel bir güvenlik gücü oluşturulmuş ve firarilerin tesis ettikleri eşkiya grupları üzerine sevk edilmiştir.⁵²

50. BOA, *İrade Dahiliye*, Nr.23412, Gurre Cemaziyelevvel 1272, "A'rıza-i Çakeriyye", Vali-i Esat Trabzon.

51. BOA, *İrade Dahiliye*, Nr.23412, 28 Muharrem 1273, "Tezkire-i Senâveri".

52. 5.00 kuruş maaşla bir *Kır Serdari* ve 100'er kuruş maaş ile 15 nefer *Piyade Zaptiye*'den teşkil edilen bu birim eşkiya ile mücadele de etkinlik göstermiştir. Özel güvenlik gücünün mali masrafları hazinece karşılanmıştır. BOA, *İrade Meclis-i Vâlâ*, Nr. 19177, Meclis-i Vâlâ Mazbatası", 28 Zilhicce 1276.

3- **1860 Erbaa Eşkiyası** : Canik Sancağı'na bağlı bulunan Çarşamba Kazası idari takismatta meydana gelen boşluk nedeniyle fırsat bulan eşkiyaların faaliyetlerine sahne olmuştur. Aslen Mersin yöresinden göçerek Erbaa yöresine gelen İçellioğlu Ali lakablı şahıs 1857 senesinden beri yandaşlarıyla birlikte Çarşamba yöresine geçip soygun ve cinayet gibi yasadışı yollarla halkı bezdirmiş ve mahalli güvenlik güçlerinin takibatı esnasında da Sivas Vilayeti'ne bağlı Erbaa Kazası'na geçerek kendisini kurtarmıştır.⁵³ 1860 senesinde Mahalli İdare'nin de hemfikir olması üzerine yöredeki askeri birimlerden yararlanılarak özel bir birlik oluşturulmuş ve sıkı bir takibat için gerekli olan 6.500 kuruşun hazinece ödenmesi talep edilmişti. Meclis-i Vâlâ'da karara bağlanamayan bu meblağın hazinece karşılanması konusu ve Sivas Vilayet yöneticileri ile diyalog ve işbirliği yolunda etkisiz kalan Canik Sancağı yöneticileri eşkiyanın bertaraf edilmesinde başarısız olmuşlardır.⁵⁴

4- **1860 Canik Sancağı Eşkiyası** : Canik Sancağı'nda bulunan Laz taifesi yasaları çiğnemekte ve toplumun huzurunu bozmaktaydı. Samsun merkezinde artış kaydeden Laz nüfusunun geldikleri yörelere gönderilmeleri Canik yöneticileri tarafından karara bağlanmış ve kendilerine kefil olarak yerli halktan şahısların müsadesi ile ikamet edebilecekleri beyan edilmiştir. Ayrıca, yöre asayişinin sağlanabilmesi amacıyla *Tezkiye Memuru* ve *Liman Reisi* uyarılarak işsiz güçsüz Laz taifesinin şehire sokulmasının engellenmesi emredilmiştir. Canik Mutasarrıfı bulunan İsmail Kamil'in uygulamaya koyduğu uygulama etkisini göstermiş ve yörenin güvenliği kısa sürede düzene girmiştir.⁵⁵

5- **1861 Fatsa Kazası Eşkiyası** : Canik Sancağı'na bağlı bulunan Fatsa Kazası'nda 1858 senesinden beri faaliyet gösteren eşkiyanın yakalanabilmesi için de yöredeki askeri birliklerden temin edilen özel bir birlik hazırlanmış ve 15 Zabtiye erine 15 günlük takibatları için 1.935

⁵³. Erbaa İlçesi'nde İçelioğlu Ali'nin torunları ile yapılan söyleşiden eşkiya reisinin Karayaka yöresindeki ahşab evinde ayı postlarının bulunduğu öğrenilmiştir. Eşkiya reisinin dağlara sığındığı ve ayı türünden canlıları avlayarak talimdc bulunduğu söylenebilir. (Yöreden bu bilgilerin temininde yardımcı olan arkadaşım Dr. Ahmet Aydın'a ve babam Siyami Erler'e teşekkürü borç addederim.)

⁵⁴. BOA, *İrade Meclis-i Vâlâ*, Nr. 19276, "Meclis-i Vâlâ Mazbatası", 8 Safer 1277.

⁵⁵. BOA, *İrade Dahiliye*, Nr.30717, 11 Cemazielahir 1277, Canik Mutasarrıfı İsmail Kamil'den Vekaletpenahiye.

kuruş tahsis edilmiştir. Zabtiye erleri başarılı olarak Fatsa havalisinde eşkiyayı bertaraf etmişlerdir.⁵⁶

6- 1863 Trabzon Sancağı Eşkiyası : Trabzon Sancağı ve buraya bağlı kazalarda *kura'a* firarisi ve kanun kaçaklarının birleşerek 1862 yılından beri eşkiyalık yaptıkları Meclis-i Vâlâ'ya bildirilmiş ve eşkiyanın takibatı işi için görevlendirilecek özel birlik için izin ve masraflarının da Maliye Nezaretince karşılanması talep edilmiştir. Halkın güvenliği ve emniyetinin öncelikli olduğu Meclis-i Vâlâ'da vurgulanmış ve eşkiyanın takibi için iki buçuk ay zarfında özel görevle eşkiya takibi-ne gönderilecek zabtiye erlerine aylık 8.000 kuruşu aşan maaş verilmesi kararlaştırılmıştır. Trabzon Sancağı'nda eşkiyanın takibi işi için toplam 20.000 kuruşluk masrafta bulunulmuştur.⁵⁷

7- 1865 Trabzon Sancağı Eşkiyası : Tonyalıoğlu Ali Trabzon yöresinin meşhur eşkiyalarından olup 1858 tarihini takib eden yıllarda tutuklanmış ve idama mahkum edilmişti. İdam kararı kesinleşen mahkum aracılardan vasıtasıyla padişahın affına uğramış ve hapsedilmişti. 1863 senesinde, 5 yıldan beri tutuklu kaldığı Trabzon hapisanesinde iken, Trabzon Hükümet Konağı'nda yangın çıkmış çıkan kargaşada kaçabilme fırsatı zuhur ettiği halde kaçmayarak kaçma teşebbüsünde bulunanları da engellemek suretiyle hizmette bulunmuştur. Göstermiş olduğu yararlılık ve sadakat nedeniyle içeride kaldığı süre kafi görülüp Emin Muhlis Paşa'nın merkezle olan yazışmaları neticesinde Tonyalıoğlu Ali affedilerek serbest bırakılmıştı.⁵⁸

Ancak, tahliyesinden bir müddet sonra tekrar eşkiyalığa başlamıştır. 1864 senesinden itibaren Trabzon Sancağı yöresindeki binalara saldırı ve evleri hasara uğratarak soyan Tonyalıoğlu Ali ve arkadaşlarının yakalanması için oluşturulan askeri kuvvet için Trabzon Sancağı'ndan alınmakta olan 1863 senesi Şubat vergisinden 10.000 kuruşluk bir ödül tahsis edilmiştir. ⁵⁹

56. BOA, *İrade Meclis-i Vâlâ*, Nr. 20670, "Meclis-i Vâlâ-ı Ahkam-ı Adliye Mazbatası", 19 Cemaziclahir 1278.

57. BOA, *İrade Meclis-i Vâlâ*, Nr.21799, "Meclis-i Vâlâ Mazbatası", 24 Receb 1279.

58. BOA, *İrade Şura-yı Devlet*, Nr.421, 22 Safer'ül- Harem 1285, "Meclis-i De'âvi-i Vilâyet-i Trabzon'dan Hazret-i Vekaletpenâhiye tanzim olunan mazbata."

59. BOA, *İrade Meclis-i Vâlâ*, Nr.24462, "Meclis-i Vâlâ Mazbatası", 18 Receb 1282.

8- 1868 Tirebolu Kazası Eşkiyası : Trabzon Sancağı dahilinde Tirebolu Kazası'na bağlı bulunan Kulancık köyünden Hucuroğlu Hüseyin adlı şahıs 1860 senesinde ismine *kura'a* isabet ettiği için silah altına alınmıştı. Tersane-i Amire'de Bahriye Askeri olarak iki sene hizmetten sonra arkadaşı İbrahim ile birlikte firar ederek memleketine gelmiş ve yörede bulunan diğer bazı eşkiya grubları ile de zamanla birleşip güçlerini arttırmışlardır. Trabzon Sancağı yöresinde köyleri basıp, yol kesmek geceleri evlere saldırıp soygun yapmanın dışında 1862-1868 seneleri arasında resmi olarak kaydedilebilen ondokuz kişiyi de tüfenkle öldürmüşlerdir. Bütün bunlardan daha esef verici olarak da köylerden kaldırdıkları küçük yaştaki çocuklar ve genç kızlara kendi hizmetlerini gördürdükten sonra işkence ile öldürmeleri olmuştur.⁶⁰ Yöre halkının tepkisini çeken bu türden olaylar karşısında mahalli idareciler çareyi eşkiyaların yakalanmasında hizmeti görülecek olanlara 10.000 kuruşluk ödül vermede aramışlardır.⁶¹

1868 senesinde Tirebolu'ya bağlı Boynu Boğış (Boynuyoğun) köyü sakinlerinden Karga oğlu Mehmed ve Mustafa'nın evini basan Hucuroğlu Hüseyin ve altı arkadaşı yöre sakinlerinden Mehmed'i asmışlardır. Ancak, Mehmed'in kardeşi Mustafa'nın hanımı Keziban küçük çocuklarının elinden alınması ve kendi kocasının da katledilmesi üzerine eşkiyaya balta ile saldırmış ve bir eşkiyayı balta darbeleri ile parçalamıştır.⁶² Çıkan kargaşadan haberdar edilen güvenlik birimlerinden zabtiye askerleri ilk etapta beş eşkiyayı ele geçirmiş; kaçan eşkiyayı takip etmiş ve gece olmak üzere iken ormanlık bir mevkide kuşatıp silahlı müsademe sonrasında Hurucoğlu Hüseyin'i yaralı ve iki arkadaşını sağ olarak ele geçirmiştir. Tutuklanan eşkiyaların sorgulamalarında Hurucoğlu Hüseyin, kardeşi Süleyman ve arkadaşlarından Kara Mustafa oğlu Hasan suçlarını itiraf ederek tutuklanmışlardır. Eşkiyaların ele geçirilmesi esnasında yararlılıkları görülen Keziban Hanım'a 500 kuruş ve

⁶⁰. BOA, İrade Şura-yı Devlet, Nr. 421, 23 Safer 1285, Esad Muhlis'den Sedarctpenahiye gönderilen "A'riza".

⁶¹. BOA, İrade Şura-yı Devlet, Nr. 421, 27 Receb 1285, Trabzon Vilâyetinden Şura-yı Devlete gönderilen mazbata ve Mülkiye Dairesi'ne verilen tahriratın görüldüğüne dair Şura-yı Devlete ait bir belge.

⁶². BOA, İrade Şura-yı Devlet, Nr. 421, 22 Safer 1285, Meclis-i De'avi-i Vilayet-i Trabzon'dan Hazreti Vekaletpenahiye tanzim olunan mazbata.

zabtiye başına 500 kuruştan 11 nefer zabtiye askerine toplam 5.500 kuruş bağışta bulunulmuştur.⁶³

Eşkiyanın yakalanması esnasında yöre halkının yardımı ve çatışmada güvenlik güçlerinin zayıf vermemesi hem asker hem de halk için diğer eşkiya grubları ile mücadele de moral kaynağı olmuştur.

9- 1869 Gümüşhane Eşkiyası : 1868 senesinden beri Gümüşhane'ye bağlı Şiran yöresinde Deli Paşo adlı bir eşkiya ortaya çıkmış ve yöre halkını mağdur etmiştir. Erzincan, Gümüşhane ve Karahisar-ı Şarki yörelerinde arkadaşları ile birlikte çeşitli suçlardan ötürü aranan eşkiyalar faaliyet gösterdikleri yörelerin mutasarrıfları arasındaki işbirliği ve IV. Ordu mensubu askerlerin takibatına rağmen ele geçirilememişlerdir.⁶⁴ 1869 senesinde Trabzon Valisi Tahsin ve Şiran Müdürü Mustafa Ağa yörede bulunan 4 aşiret beyine ve maiyetlerindeki 30 nefer silahlı adamlarına 6.000 kuruş ödül vermek suretiyle eşkiyanın takibinde görevlendirmişlerdir. Aşiret reisleri ve maiyetlerinde bulunan adamlarının yöre arazi yapısını iyi bilmeleri sebebiyle Deli Paşo ve arkadaşları kısa sürede ele geçirilmiş ve yargılanmak üzere Erzincan Mahkemesi'ne sevk edilmişlerdir.⁶⁵ Eşkiyanın yakalanmasında gayretleri görülen Şiran Müdürü Mustafa Ağa'nın hem mal ve hem de bedenen yapmış olduğu hizmetler gözönünde bulundurularak kendisine *Kapucubaşılık* rütbesi verilmiştir.⁶⁶

Sonuç itibariyle 1856-1869 yılları arasında Trabzon Vilayeti bünyesinde meydana gelen eşkiyalık faaliyetleri ele alındığında bölgede cereyan eden eşkiyalığın bazı karakteristik yanlarının olduğu söylenebilir. Eşkiyaların hemen hepsi bu yörenin sakinleridir. Yine eşkiyalık suçunu işlemelerinin en büyük sebebi olarak da askerlik yükümlülüğünden kaçan insanların kanun karşısında suçlu duruma düşmüş olmalarında aramak gerekir.

⁶³. BOA, *İrade Şura-yı Devlet*, Nr.421, 3 Rebiülahir 1285, "Tezkire-i Senâveri".

⁶⁴. BOA, *İrade Dahiliyye*, Nr.41391, 13 Mayıs 1285, Esad Muhlis'den Dahiliye Nezaretine "Tahrirât-ı Mahsûsa".

⁶⁵. BOA, *İrade Dahiliyye*, Nr.41435, 9 Haziran 1285, Esad Muhlis'den Dahiliyye Nezaretine "Telgrafname".

⁶⁶. BOA, *İrade Dahiliyye*, Nr.41435, 10 Rebiyülahir 1286, "Tezkire-i Senâveri".

Yöredeki eşkiya ile mücadelede bölgenin coğrafi yapısının hem güvenlik güçlerine hem de eşkiya gruplarına oldukça çetin tabiat şartları sunması; yöreyi eşkiyalık faaliyetleri için cazip kılmamaktadır. Dağlık ve ormanlık yapının saklanmak için uygun bir ortam sunduğu iç karadeniz bölgesi sert kış şartları ve göçebe bir yaşam tarzına sahip yerli halkı nedeniyle cazip bir sığınma alanı değildir. Sahil şeridi ise güvenlik güçlerinin ve devlet otoritesinin yoğun bir şekilde varlığını gösterdiği bölgeler olması ve iç bölgelere olan kaçış imkanlarının kolayca kesilebilmesi gibi dezavantajları nedeniyle eşkiya için tasvib görmeyen bir yapıya sahiptir. Trabzon merkez sancağa bağlı yörede eşkiyanın gizlenebilmesi için en uygun arazi yapısı sahilden daha içeri kesimlerde yer alan ve dağlık bir arazi yapısına sahip bulunan Tonya ve Tirebolu yöreleridir.⁶⁷ Canik ve Ordu mıntıkasındaki eşkiyalar ise takibata uğradığında çareyi, daha uygun sığınma koşullarının mevcut bulunduğu ve siyasi otoritenin daha az tesirli olduğu, Sivas Vilayeti sınırlarına kaçmakta bulmuşlardır.

Yörenin sosyal yapısı diğer yörelere nazaran farklılık arzeder. Eşkiyanın çoğunlukla sahil yerleşim birimlerinin yerlisi olması iç karadenizde devlete sadakatle bağlı bulunan konar göçerler tarafından imhaları sonucunu da beraberinde getirmiştir. Konar-göçer aşiret ya da yörük toplulukları ile yakın bağları bulunmayan sahil insanı iç karadenizin yaylalarını kontrol eden bu insanlardan destek alamamış ve buralara sığınamamışlardır. Örneğin, Şiran bölgesinde faaliyet gösteren ve Şiran eşkiyası olarak anılan Deli Paşo'nun yakalanmasında Gümüşhane yöresinde bulunan 4 aşiret beyi adamları ile birlikte devletin güvenlik güçlerinin yanında hareket ederek bölgedeki asayiş sağılama yönünde hizmette bulunmuşlardır.⁶⁸

⁶⁷. Giresun yöresi dahilinde bulunan Tirebolu'nun arazi yapısı ve iç bölgelerdeki yerleşen nüfus üzerinde bilgi için bkz. Ali Yılmaz, **Doğu Karadeniz Kenar Dağlarının Kuzeyinde (Melet-Harşit arası) Kırsal Yerleşme**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Beşeri ve İktisadi Coğrafya Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 1993.

⁶⁸. Halbuki Aydın Vilayetin'de dağ ve ormanlık arazide bulunan yörük ve aşiretler iskan edilememişlerdir. Bu göçebeler hükümetin kendilerini ihmal etmesi ve zaman zaman da bir tehlike unsuru olarak görüp baskı altında tutması nedeniyle yörede istikrarsızlık ortamını körüklemişlerdir. Aydın yöresinin göçebeleri çetelere her türlü yardımı sağla-

Devletin ticaret merkezleri ve yol güzergahlarında meydana gelebilecek eşkiyalık faaliyetlerine karşı gösterdiği ehemmiyeti yoğun bir ticarete sahip olmayan Trabzon sahil bölgesinde aramak hatalı olacaktır. 1830'lu yıllarda Erzurum-İran güzergahında eşkiyaların baskını ile karşılaşmış ve malını kaybedenlere devlet zararlarını tazmin etme güvencesi veriyordu. Ayrıca, Trabzon-Erzurum yolu üzerinde kervanların korunması için silahlı muhafızlar devriye olarak gezdiriliyorlardı.⁶⁹ Fakat, Karadeniz sahil kesiminde ve iç kesimlerinde eşkiyalık nedeniyle meydana gelebilecek zararları tazmin yönünde devletin varlığı söz konusu değildi. Devlet, eşkiyanın takibatı için mali destek ve bürokratik yasal kolaylıkları yöre yöneticilerine sunmaktan öte bir şey de yapmamaktaydı. Trabzon Vilayeti yerel yöneticileri eşkiya ile mücadelede yöre imkanlarını kullanmak ve civar vilayet yöneticileri ile koordineli bir şekilde hareket etmek suretiyle başarı göstermişlerdir. Diğer bölgelerde kullanılan Kırserdarı uygulamasına Trabzon'daki eşkiya ile mücadelede de yer verilmiştir.⁷⁰ Ancak, yöre idarecileri Trabzon Vilayeti'nde yörede bulunan konar-göçer gruplarının yanısıra mevcut askeri birlikleri de uygulamaları ile aktif hale getirmişlerdir. Asli görevi yöre asayişini temin etmek olan deneyimli ve tecrübeli zabtiye, redif ya da bölgede bulunan ordu birliklerine mensub askerler eşkiya takibine gönderildiklerinde ve eşkiyanın ele geçirilmesi nedeniyle yaptıkları hizmetlerden ötürü mahalli mal sandıkları vasıtasıyla para ile ödüllendirilmişlerdir. Örneğin, Tirebolu'da ele geçirilen Hucuroğlu'nun yakalanmasında yararlılığı görülen yerli halkla birlikte askerler de 500 kuruş ödülle teşvik edilmişlerdir.⁷¹ Normal dönemlerde en fazla 100 kuruş aylık alan zabtiye eri için

yıp, yataklık yaparak güvenlik birimlerini zor durumda bırakmışlardır. Sabri Yetkin, *a.g.e.*, s.68.

⁶⁹ A. Üner Turgay, *a.g.m.*, s.49.

⁷⁰ 1883'te Rum çetelerin takibi ve eşkiyalığa son verebilmek için tutukluluk halleri sona erdirilen zeybeklerden temin edilen Kırserdarları'ndan yararlanılmaya çalışılmıştır. Sabri Yetkin (İstanbul 1996), *a.g.e.*, s.69; Ayrıca Kırserdarı kırdı ve yollarda eşkiyanın takibine ve emniyet ve asayişin muhafazasına memur olan zabita memurlarının başına verilen addır. Mehmet Zeki Pakalın, *Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C.II, M.E.B., s.271.

⁷¹ 1840'larda bir Piyade Zabtiye eri yiyecek bedeli ile birlikte ayda 70-80 kuruş maaş almaktaydı. Musa Çadırcı, *Tanzimat'ın Uygulanmasında Karşılaşılan Bazı Güçlükler*, T.T.K.B., Ankara 1994, s.297.

500 kuruşluk meblağ eşkiyayı takib işinde etkili olmakta ve normal görevini daha gayretli olarak yerine getirmesine vesile olmaktadır.

Karadeniz yöresinin rutubetli ortamı, yaralanma olasılığı yüksek eşkiyalar için ayrıca sağlık problemlerini de beraberinde getirmektedir. Tımar edilemeyen yara Karadenizin arttırdığı rutubet ortamı nedeniyle çabucak iltihaplanmakta ve yaralı eşkiyayı sonu ölümlle bitebilecek hastalıklara tutulmasına sebebiyet verebilmektedir. Gerek sahil gerekse iç kesimlerin halkının eşkiyalığı tasvib etmeyen toplum yapısı eşkiyaya barınma imkanı sunmamakta, doğanın da meskensiz bir şekilde barınmaya imkan vermemesi nedeniyle eşkiya yalnız kalmaktaydı.

Yörede eşkiyalık sonuç itibarıyla 1856-1869 yılları arasında merkezi hükümetin -askeri ve ekonomi alanında- yanlış siyasi uygulamaları nedeniyle ortaya çıkmış fakat, yerel idarecilerin gayretleri ve halkın işbirliği sayesinde kısa sürede engellenmiştir. Ekonomi alanındaki gerileme XIX.yüzyılın sonlarında da devam etmiştir. Ekonomideki kötü gidişatın bir sonucu olarak 1846'da kayıklarla kaçak silah ticareti yapan sahil insanı, 1860'da Akçaabad'da tütün ürünü ekilmeye başlandıktan sonra kaçakçılık faaliyetlerini bu sahada devam ettirmiştir.⁷² Trabzon Vilayeti'nde beliren yasadışı olaylar osmanlıca belgelerde "eşkiyalık" olarak nitelendirilmesine rağmen olayların analizi eşkiyalıktan çok meydana gelen hadiselerin kanun kaçaklarının faaliyetleri olduğu tezini kuvvetlendirmektedir.

BOA, İrade Dahiliye, Nr.41435, 10 Rebiyülâhir 1286, "Tezkire-i Senâveri"

A'tûfetlü, Efendim, Hazretleri,

Ba'zı eşkiyânın ahz-u giriftinde hüsn-ü hizmetleri görülen dört nefer a'sîret beğleriyle ma'iyetlerinde bulunan neferâta sâye-i ihsânvâye-i hazret-i padişâhîde a'tiyye-i seniyye olarak 6.000 gurusu i'tâ kılındığı gibi Şîrân Müdürü Mustafa Ağa'nın dahi bu yolda mâlen ve bedenen hizmet ve gayreti müşâhade olunduğundan mükâfeten u'hdesine kapucu başılık

⁷² BOA, A.MKT.DVN. nr.62/22, 1263.1.26, "Karadeniz sahilleri ile Kafkasya arasında silah kaçakçılığına dair.; Tütün kaçakçılığına dair bkz.Cumhur Odabaşıoğlu, **Trabzon (1869-1933 yılları yaşantısı)**, İlk-San Matbaası, Ankara, s.33.

rütbesi tevcih ve ihsân buyurulması ifâdesine dair Trabzon Vilâyeti Valisi Devletlü Paşa Hazretleri'nin telgrafnâmesi a'rz ve takdim kılınmış olmağla olbabda her ne suretle emr-ü fermân hazret-i tâcüdârî şerefsünûh ve sūdûr buyurulur ise ana göre hareket olunacağı beyânıyla tezkire-i senâveri terkîm kılındı efendim. 10 Rebiyülâhir 1286. (M.20 Temmuz 1869)

-----, 9 Haziran 1285, "Telgrafnâme", (Esâd Muhlis'den Dahiliye Nezareti Celilesine).

329 numaralı telgrafnâme-i asafâneleri mucebince Delibaş nâm şakînin ahz-u giriftinde hüsn-ü hıdmetleri görülen 4 nefer a'şiret beğlerine ve ma'iyetlerinde bulunan 30 nefere 6.000 guruş a'tiyye-i seniyye mükâfeten Mâl Sandığı'ndan i'tâsı Gümüşhane Mutasarrıflığı'na bildirilmiş ve Şîrân Müdürü Mustafa Ağa şakî-i merkûmun ele geçürülmesi yolunda 4.100 guruş kadar hazinece şâyân-ı kabûl masârifâtı vukû'ubulub Mâl Sandığı'ndan derdest tesviye iken bir hıdmet-i müfithaire olmak üzere bu akçeyi dahi terk eylemiş olduğundan mâlen ve bedenen sebhat iden işbu hıdmet makbulesine mükâfeten u'hdesine kapucu başılık rütbesi tevcihiyle kendüsünün taltif ve tatyîb ve emsâlinin terğîb buyurulmasına recâ iderim. Esa'd Muhlis. 9 Haziran 1285 (M.21 Haziran 1869)

BOA, İrade Dahiliye, Nr.41391, 18 Mayıs 1285," Telgrafnâme", Esa'd Muhlis'den Dahiliye Nezareti'ne.

Şîrân Müdürü ma'rifetiyle derdest idildiği 40 numarolu ve fi 13 Safer 1286 tarihli a'rıza-i a'cizânemde a'rz olunan Delibaş nâm şakînin tutulmasında müdür-ü mümaileyhe mu'avenet iderek Gümüşhane'ye gelmiş ve henüz orada beklemekte bulunmuş olan 4 nefer a'şiret beğlerine 3.000 ve ma'iyetlerinde olan 30 nefere 3.000 cema'n 6.000 guruşun a'tiyye-i seniyye olarak i'tâsı münasib idiği lûle-i mezkûr İdâre Meclisi tarafından ba telgraf inha olunmuş ve sûret-i inha becâ görünmüş olduğundan meblağ-ı mezbûrun i'tâsına müsâa4de buyrulduğu halde taraf-ı a'cizi'yye ba telgraf sûra't-i emr-ü iş'ârî müsterhamdır. Esa'd Muhlis. Fî 18 Mayıs 1285 (M.30 Mayıs 1869).

----- , 13 Mayıs 1285=13 Safer 1286, "Tahrîrât-ı Mahsûsa", Esa'd Muhlis'den Dâhiliye Nezâret-i Celilesi Cânib-i A'lîsine.

Devletlü, Efendim, Hazretleri,

Bir senedenberü Gümüşhane ve Erzincan ve Karahisâr-ı Şarkî mutasarrıflıklarının bilzât kıyâm ve hareketleriyle ve dördüncü ordu-ı hümâyûn tarafından a'sker sevkıyla taraf taraf tahribât icrâ olunarak ahz-u giriftine ikdâm olunmuş ve mahsûs-u zabtiye-i muvakkate istihdâmıyla aranılmakta bulunulmuş olan meşâhir-i eşkiyâdan Deli Paşo nâm şakî şimdiye kadar ele geçirilememiş olduğu halde saye-i muvafikiyyetvâye-i hazret-i şâhanede bugün Gümüşhane mutasarrıflığına tâbî Kelkit Kazası dahilinde kain Şîrân Nahiyesi Müdürü tarafından ahz-u girift idilerek müdür-ü mûmaileyh şakî-i merkûmı Gümüşhane'ye üç sâa't mesafe mahalle kadar getürmüş olduğu halde Kelkit'de bulunan Süvâri Binbaşısı bir mikdâr a'sker sevkıyla şakî-i merkûmı müdürün elinden almak istedikleri ve bu hâl ise hükümete ağırca bir mu'amele olacağı Gümüşhane Mutasarrıflığından ba telgraf iş'âr olunmuş ve şakî-i merkûmun ekser med'îleri Erzincan ve civarı ehalisinden olub mukaddemâ rüfekâsından ahz idilen eşhâs bilmuhâbere Kelkit Kazası'ndan doğruca Erzincan'a gönderilib ordu-u hümâyûn mezkûr müşîrin celilesi tarafından teşkil olunan komisyon-u mahsûsunda istintâklîha icrâ ve harekât-ı mazaralarına dair tahkikât-ı icabiyye komisyon-u mezkûr ma'rifetiyle îfâ olunduğundan şakî-i merkûmun dahi oraca istintâk ve muhâkemesinin icrâsı zımnında Erzincan'a irsali hakkında müşîrîn-i müşârileyhâdan dahi fî 13 Mayıs 1285 tarihiyle bir kıta'a telgrafnâme alınmış olduğundan ledeltemil asl-ı maksad aks-ı şakî-i merkûmun ahz-u girifti olub bu dahi işte lilhamd saye-i hazret-i şâhanede hâsıl olmuş olduğundan ve bunun rüfekâsı filvâki' bundan mukdem Kelkit'den mahfûzen Erzincan'a gönderilerek orada komisyon teşkili ile istintâkları icrâ kılındığından ve bunların ekser da'vâcılarını oralarda bulunduğundan şakî-i merkûmun dahi Erzincan'a irsâli münasib mutâla'a kılınarak Kelkit Kaymakamlığı ma'rifetiyle ba sened binbaşısı mûmaileyhe ba teslim olunacak senedin bu tarafa ba mazbata esbâli Gümüşhane Mutasarrıflığı'na cevaben iş'âr ve keyfiyyet müşîrîn-i müşârileyhâya dahi ba telgraf beyân ve tezkâr kılınmış ve müdür-ü mûmaileyh bu babda doğrusu pek güzel hizmet görmüş olduğuna mebnî kendüsüne taltifi hâvi tahrîrât-ı mahsûsa isdâr ve tisyâr olunmuş olmağın ma'atteşekkür a'rz ve beyân

hâle ibtidâr olunur olbabda emr-ü fermân hazret-i menlehülemrindir. Esa'd Muhlis. 13 Safer 1286=13 Mayıs 1285 (M.25 Mayıs 1869).

-----, 28 Safer 1286, "Tezkire-i Senâveri",

A'tüfetlü, Efendim, Hazretleri,

Bir müddettenberü Trabzon Vilâyeti'nde taharri olunmakta olan meşâhiri eşkiyâdan Deli Paşo nâm şahsın Kelkit Kazası dahilinde kain Şîrân Nahiyesi Müdürü tarafından nevehile ahz-u girift edilmiş olduğunu ve merkumun rüfekâsından mukaddemâ tutulan eşhâsın istintak ve muhâkemeleri dördüncü ordu-u hümâyûn müşîrliği canibinden Erzincan'da teşkil olunmuş olan komisyonda icrâ olunmakta olduğu cihetle merkumun muhakemesi dahi mezkûr komisyonda icrâ olunmak üzere oraya getirildiğini ve şakî-i merkumun ahz-u giriftinde müdür-ü mûmaleyhe mu'âvenet itmiş olan dört nefer a'siret beğlerine üç bin ve ma'iyetlerinde bulunan otuz nefere üç bin guruşki cem'an altı bin guruşun a'tiyye-i seniyye olarak itâsı münâsib olacağından ol babda mezûniyyet itâsı ifâdesini mutazzammın Trabzon Valisi Devletlü Paşa Hazretleri tarafından varid olan tahrîrât ve telgrafnâme lefen a'rz ve takdîm kılındı şakî-i merkûmun olsuretle ahz-u girift idilmiş olması memnune olacak mevaddan idiğünden vali-i müşârileyh Tahsin'e havi cevabnâme gönderilmesi ve merkûm a'siret beğleriyle ma'iyetlerinde olan neferâta a'tiyye-i seniyye olmak üzere altı bin guruş virilmesi için telgrafla mezuniyyet itâsıyla Mâliye Nezâreti celilesine dahi ma'lûmât virilmesi hususlarında her ne vechile emr-ü irade-i seniyye hazret-i pâdişâhi mütea'lluk ve şerefsüdûr buyurulur ise ana göre hareket olunacağı beyanıyla tezkire-i senâveri terkîm kılındı efendim. M . Fî 28 Safer 1286 (11 Haziran 1869)



تذکرہ نامہ

| | | | |
|-----|------------------------------|---|--------------|
| ۴۸۴ | مکتوب کوئٹن مرکز نومروسی | ۸ | وصول نومروسی |
| ۷ | تاریخ مرکز مدکور فی سنہ ۱۲۸۵ | ۸ | دقیقہ ساعت |
| ۷ | تاریخ وصول مکتوب فی سنہ | ۸ | ساعت |
| ۱۹ | سر مأمور نویت مأمور بخبرہ | ۸ | تعارف خدمت |
| ۱۹ | عدد کلمات | ۸ | ۱۲۸۵ |
| ۱۹ | ۹۶ | ۸ | فی سنہ ۱۹ |
| | مأمور سوق مکتوب | | |

داعیہ تہذیب

شیرازہ صدیقی معرفتہ در دست ایلیلی ۱۰ نومبر ۱۹۱۶ء میں لکھی گئی۔
 اولادہ دلا بٹو نام سفین طونکہ صدیقہ الہ معاوضہ ایلیلی کشفیہ کلمہ و فقہ اوراد
 بکھڑوہ لوفہ اولادہ دینہ زفر عینت بطاریہ اوجیلین و معینت اولادہ اولوز زفرہ اوجیلین
 جفا التیبا غصہ علیہ سنیہ اولادہ اعطاس سب ایلیلی لکھی۔ ادارہ مجلس تہذیب
 ہفتکاف ایلی اولادہ ولوت ایلی کورنہ اللہ لیکندہ بیو مذکور اعطاس سب ایلیلی
 روضہ عجزیہ ہفتکاف سب ایلیلی لکھی۔ ۱۸۲



تلغرافنامه

| | | | |
|-----|---------------------------------|-----------------|--------------|
| ۶۰۸ | مکتوب کوندرن مرکز نومروسی | عن | وصول نومروسی |
| ۶ | تاریخ مرکز مذکور فی سنه ۱۲۸۵ | لی | دقیقه ساعت |
| ۶ | تاریخ وصول مکتوب فی سنه ۱۲۸۵ | کوندرلنددر | ۸ |
| ۱۱ | سر مأمور نوبت حراره مأمور مجاره | تلغرافخانه سنه | ۱۱ |
| | عدد کلمات | مأمور سوق مکاتب | ۱۱ |

را حیدر نظریه جدید

۴۴۹ نوبت تعارفه اصفا که مصلحتی با بیایم شقیق اخذ و گرفتند همه خدمت کوریلوه
 دره نقره عتیبه بطریق معتبره برضه او نوز نقره ایلیک عطفه عطیه سنه یک مطافانا مال صدقیده
 اعصاب کتخام متوقفه بدین شرح و سیزده مدبری و مطفی اغا شفیق رفیقک ادر کجورلی بولنده در شیک بوز
 عتیبه قدره قریب به سیصد بقول مصافاتی و تو عیوب مال صدقیده و دست نوبه ایله بر خدمت متوقفه
 اولمه ادره بواجب دخی ترک ابرج اولدقیده مالز و بدنا سفینه ایله سبوح خدمت مقبول سنه مطافانا
 عدده سنه قریب به سیصد نوبت توصیه کدر سنک تطفیف و تطیب و امانتک نزع بولسی به ایدرم
 ۹۶ و بوز ۵۵

